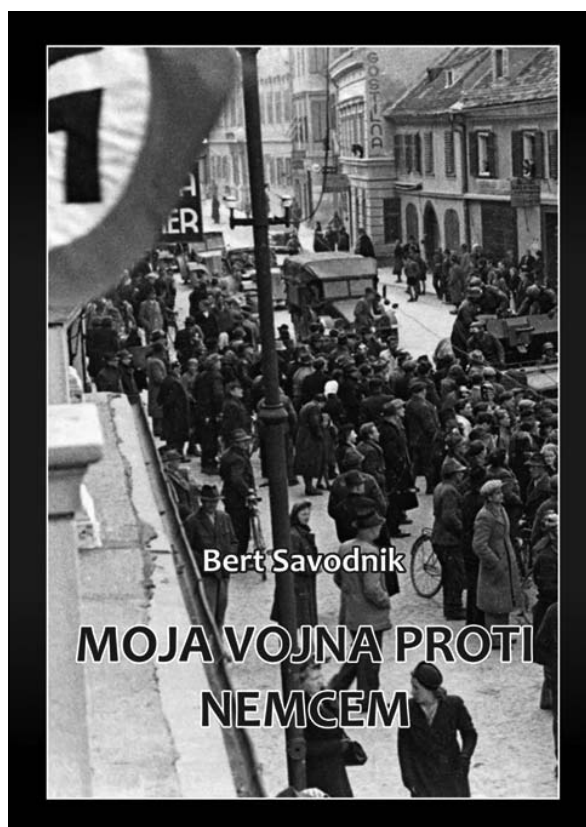

Čas brez pravljič

Bert Savodnik, **Moja vojna proti Nemcem**. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2015. 105 strani.

Vojni spomini upokojenega novinarja, publicista, gledališčnika in še kaj, Berta Savodnika (letnik 1933), sodijo v vrsto spominskih pričevanj Celjanov, ki so v preteklih letih našla pot med bralce (Aleksander Videčnik (*1920), Bruno Hartman (*1924), Miloš Mikeln (*1930)). Čeprav pripadajo praktično isti generaciji, gre pri spominih omenjenih avtorjev za precej različno branje – vsak izmed njih odstira svoj segment celjske medvojne preteklosti in čeprav je denimo Videčnika od Savodnika ločeval le »Adolf Hitler Platz« (Prešernova ulica), so med njunim doživljanjem precejšnje, starostno in družbeno pogojene razlike. Savodnik je bil rojen v premožni meščanski družini (z gostilno in mesarijo), ki jo je obvladovala podjetna in sposobna matriarhinja – »omica« Alojzija, ki je uspela v moškem poslovnem svetu (kasneje je sicer postala žrtev napačnih poslovnih odločitev) in bila v času Bertovega odrasčanja nesporno središče družine. Razen te zanimivosti velja omeniti še precej netradicionalno sestavo družine po očetovi strani (s kar tremi »dedki«) ter Bertove selitve med Mariborom (konec 30. let), Celjem in Imenim, ko je med bivanjem pri starih starših po materini strani v podčetrteški šoli začel svoje osnovnošolske dni (jeseni 1940). Imeno se je njegovim staršem zazdelo varnejše od Celja tudi spomladi 1941, ko so ga v celjski šoli poslali na »dolge« velikonočne počitnice ter spomladi 1945, potem ko je njihovo hišo razdejala letalska bomba. Vmes je bil ravno dovolj časa v Celju, da nam lahko posreduje spomine na svoje šolanje v »Volksschule« in »Knabenhauptschule«, ki mu ni povzročalo težav, na članstvo v »Deutsche Jugend« (Nemški mladini), šopirjenje v uniformi in vojne igre. Vojna je kljub vsemu vdiral v celjski vsakdan tudi na številne shriljivejše načine – celo otroci so vedeli za streljanje talcev v bližnjem Piskru, Bertovega očeta so izdali sosede Jellenzi, da so ga ob prihodu iz jugoslovanske vojske za več kot pol leta zaprli in nato poslali na prisilno delo, odkoder ga je rešilo dejstvo, da je celjski klavnicar primanjkovalo sposobnih mesarjev. Bertova ožja družina je bila zaradi neprimerne očetovega rodu (poljud) uvrščena med zaščitence in zato v stalni negotovosti. A na vse se je bilo treba nekako navaditi in poskušati preživeti. Po zaslugi očetove službe v mestni klavnicarji jim nikoli ni primanjkovalo mesa – sami so ga sicer porabili malo, a so zanj na črni borzi kupovali druge stvari. Bert je med igro v bližini zaporniškega zidu govoril z zaporniki v Piskru (Bučarjev zaklad), sponatano pomagal »ilegalcu« (z očetovo obleko in spremstvom čez Savinjo), pasel zijala z drugimi Celjani, ko

so Nemci postavili na ogled ujete in ubite partizane, s stricem poslušal poročila radia London, vmes pa našel čas tudi za povsem vsakdanje stvari – fantovske vojne med »Brežani« in »meščani« s proženjem kamenja po stopnicah kapucinskega samostana, za prijateljstvo z Isolde, hčerko policijskega poročnika Winklerja in srečanja z velikanoma avstrijskega gledališča in filma Hansom Moserjem in Paulom Hörbigerjem, ki sta menda celo snemala v Celju. Za številna izmed teh doživetij, kakor tudi za mnoga koristna znanstva Savodnikov je bila zaslužna mamina služba v gostilni Pri mostu, ki jo je onkraj Savinje blizu kapucinskega samostana imela mamina prijateljica Pepca Žerdoner. V njeni gostilni se je sukalo mnogo pomembnih ljudi, izvedelo brez števila informacij in spletlo nešteto čudnih znanstev. Po zaslugi družinske vpetosti v celjsko gostilničarsko sceno se je tudi Bertu odpiral svet celjskih meščanov in obrtnikov, labirint njihovih zvez in skrivnosti, ki jih v svojih spominih sedaj deli tudi z nami. Njegovi spomini so pogled »od spodaj«, iz perspektive majhnega in malega človeka. Dragoceni so ravno zaradi pripovedovalčeve mladosti, saj so otroški spomini na prelomne dogodke redki tudi v svetovnem merilu. Zgodba o selitvi sorodnikov (tete, bratrancev in sestričen), ki jo je preprečil znanec na položaju, pobalinsko srečanje z »baronmillerco« ali opis bombardiranja Celja s stališča »globalne« zgodovine morda ne pomenijo kaj dosti, a tudi zgodovinopisje se spreminja. Z oddaljenostjo od posameznih dogodkov, ki

so raziskovalno že bolj ali manj »pokriti« in je torej obris že narejen, nas vedno bolj zanimajo tudi posamezni prezrti kamenčki, spominski drobci in pričevanja, ki lahko ta obris obarvajo in mu vdahnejo življenje. Prav zato so zapisi, kakršen je Savodnikov, tako pomembni. Poleg vsebine nas pritegne tudi živa in mestoma napeta

pripoved, ki bo gotovo zamikala tako Savodnikove sodobnike, kakor tudi mnogo mlajše bralce, ki so zaradi časovne oddaljenosti oropani pristnih in sočnih spominov na vojno »iz prve roke« – svojih dedkov in babic.

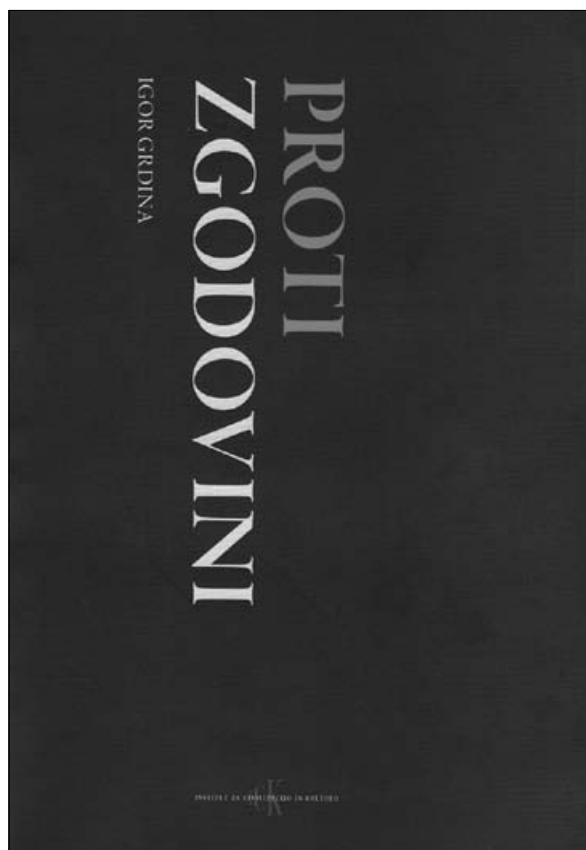
Aleksander Žižek

Proti zaukazanem nespomnjanju, proti zgodovini

Igor Grdina, **Proti zgodovini**. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2013. 58 strani.

Zgodovinarji se zaradi determiniranosti lastnega poklica primerjajo (vsaj) s patologi, saj resnico (v najbolj občem pomenu besede) v očeh zazrejo šele, ko je prepoznano. Poklica se razlikujeta zgolj v tem, da mora patolog do lastnih dognanj ob raziskovalnem subjektu stopiti kar hitro, saj se narava človeški želji po nesmrtnosti (še) vedno postavi po robu. Lahko pa se naravi deloma upre z ustvarjanjem hologramov preteklosti. Kako v tem uspeti, je odvisno predvsem od lastnih spretnosti. Med te pa zagotovo ne moremo šteti posedovanja resnice bodisi lastitve nad dejstvi. Zgodovinar mora odmisлити tudi brezsmiselne tekme v količini potiskane in okrašenega mehkega ali trdega papirja. Tak, več zgodovinar ve, da ima vsak popisan list papirja svojo nevidno tretjo (morebiti tudi četrto) stran, ustno pričevanje svoje brazgotine preteklosti. Opogumil bi ga že kanček optimizma, da se zmore iz vsakega raziskanega subjekta ustvariti zanimivo besedilo ali predavanje za zainteresirane bralce oziroma poslušalce, saj so konec koncev slednji njegov večni cilj.

Knjižni prispevki ddr. Igorja Grdine, ki izhajajo v zbirki Zbiralnik na Inštitutu za civilizacijo in kulturo, se ponujajo kot zgleden primer veččega »zaposlenega v humanistiki«. Rek pravi, da se vsebine knjige ne sodi po platnicah ali naslovu, četudi so te včasih priložnostni izgovor za zakrivanje znanja in odkrivanje ne-znanja manj izurjenih knjižnih recenzentov. Avtorju je namreč uspela izvrstna jezikovna igra (posnemal jo je v naslovu recenzije tudi pišoč), ki zainteresiranega bralca v

vsakem primeru pritegne še preden slednji začne prebirati uvodne besede predgovora. Vprašal se bo, zakaj bi zgodovinar sploh pisal »proti« svojemu predmetu zanimanja, če je le-ta le njegov vsakdanji kruh. Je morda ugotovil, da ni prihodnosti v humanistiki in hoče »obvarovati« zanamce pred »pohujšljivostjo« njenih ved? Bi jo želel preprosto ukiniti? Ima v rokah to moč? Proti **kakšni** zgodovini je? Bralca samega že pred odprtjem knjige naredi izjemno radovednega in popiha na tlečo žerjavico njegove (morebitne) detektivske sposobnosti.

Ko se bralec le loti branja predgovora, si bo lahko kaj hitro priklical v spomin Balzacove besede, v katerih je bralcu svojih knjižnih del dobrodušno prišepnil, da bo njegovem pripovedovanju mnogo začinjenega, popranega, osoljenega, skratka, kulinaričnega. Tako Balzac kot Grdina nista mojstra priprave takih jedi, želite le opozoriti, da se bo uživalec njunega proizvoda